

like svjetske koncepcije obrane civilizacije od fašizma. To se najbolje potvrđivalo u činjenici da su Titovom pokretu prilazili ljudi iz svih bosanskih naroda i vjera..." (161)

I poslijeratno razdoblje je izbalansirano - priča ide od "dirigiranog poleta o idealiziranoj slici *obnove i izgradnje*, do naličja - "različitih formi revolucionarnog terora" (168). Potom se Lovrenović bavi procvatom kulture, ekonomskim poletom i drugim elementima općedruštvenog prosperiteta, ali i teškim nacionalnim i međunacionalnim problemima koji će se ubrzo pokazati nerješivima.

Opisivanje rata u Bosni 1992-5. neminovnost je ove knjige, ali se Lovrenović posebno bavio ulogom Hrvata u njemu, zapravo hrvatskom sramotom i načinom na koji su Hrvati na ovim prostorima, prema njegovim riječima otprilike 4-5 godina, kojih se dobro sjećam, "od žrtvi postali suučesnici u zločinu". Nema se što dodati u Lovrenovićevu opisnu načina na koji je dio bosanskohercegovačkih Hrvata postao *de facto* saveznik notornog ratnog zločinca Radovana Karadžića. Možda će tu priču valjati osvježiti u trenutku kada budu objavljeni neki dokumenti. U svemu tome Lovrenović ne zaoobilazi ni odgovornost Muslimana - Bošnjaka (197).

O odnosu visoke i pučke kulture, o bosanskim slojevima suživota (211), o identitetu Bosne govore posljednje stranice. Za mene to i nisu nove misli, jer sam o tome čitao seriju Lovrenovićevih članaka u "Erasmusu". Na pitanja o suživotu ljudi i njihovih kultura tek će budućnost odgovoriti, jer će se u budućnosti tek vidjeti hoće li se i na koji način rekonstituirati bosanski suživot i tako rekonstituirati bosanski identitet, preduvjet postojanja zdrave bosanskohercegovačke države. Da li će biti ovako ili onako, mi to ne znamo, ali ta pitanja mi sebi, kao intelektualci, moramo postavljati. Ne budemo li to činili, a pođe li po zlu, onda ćemo i mi biti odgovorni.

Da li nam Lovrenović sugerira da izvlačimo pouke iz prošlosti na temelju one stare *Historia est magistra vitae*? Ne bih rekao, i složio bih se s autorom, da nitko ništa iz povijesti nije naučio. Tobaže, povijest je nedvojbena putokaz za neku akciju. U posljednjem desetljeću mi smo se u Hrvatskoj naučili da se organizaciona praksa počela tumačiti kao ideologija, a pragmatička se politika povezala s reinterpretacijama povijesti. Ne, Lovrenović nam sugerira da je poznavanje prošlosti jedan od bitnih elemenata razumijevanja sadašnjosti i ništa više.

Autor posjeduje široka znanja o bosanskohercegovačkoj povijesti od njenih početaka do danas, naposljetku, djelo je pisano, što nije nevažno - sa zanosom i ljubavlju. Historičari i oni koji pišu povijest, naime, nisu eunusi i čvrsto sam uvjeren da "ne mogu pisati pjesme oni koji piju vodu", kako je rekao Horacije još prije 2000 godina. To se jasno potvrdilo i u Lovrenovićevoj knjizi.

Habent sua fata libelli - knjige imaju svoju sudbinu. Ova će imati, uvjeren sam, dug i bogat život. Jedina moja zamjerka jest što se ona ne zove "Jedna povijest Bosne", zapravo "Jedna (osebujna) povijest Bosne" koju je mogao napisati samo jedan takav znalac i intelektualac kao što je Ivan Lovrenović.

Ivo Goldstein

1848. Revolution in Deutschland.

Izdali Christof Dipper i Ulrich Speck. Izdanje Insel, Frankfurt/Maini i Leipzig, 1998, 463 str.

Shvaćanje 1848. kao borbe građanstva za jednakost i slobodu, i na osnovu toga vezanu koncentraciju na parlamentarna zbivanja nije više primjereno povijesnoj znanosti. Već nekoliko desetljeća istraživači, koji su imali osjećaj za prostor i socijalna pitanja, uočili su da je revolucija 1848. u Europi sastavljena od mnogobrojnih događanja, i da, osim nacionalnih zahtjeva, treba uzeti u obzir i zahtjeve lokalnim razinama, te da osim revolucije građana treba uočiti i revoluciju "sitnih" ljudi. Promatrajući zbivanja 1848/49. u toj mnogostrukosti, kao i velik broj jedva sagledivih ličnosti i formi ponašanja, te različite političke, socijalne i gospodarske ciljeve autori knjige, pretežno mladi njemački, ali i engleski znanstvenici potrudili su se sagleđati sva ova zbivanja u promjenama a ne sta-

tički. U 26 prema temama grupiranih poglavlja pokušali su izvući zaključke iz dotadanih spoznaja, kako onih konvencionalnih tako i novih gledišta.

Monografija je sastavljena od šest blokova. U prvom pod nazivom "Slike revolucije" Manfred Hettling, Martin Vogt i Edgar Wolfrum daju pregled povijesnih shvaćanja o revoluciji do suvremenosti.

U poglavlju pod nazivom "Oluje revolucije. Žarišta zbivanja" prikazuju se centri odakle se revolucija širila. Paul Nolte opisuje zbivanja u Badenu, Hermann-Josef Rupieper u Saksoniji, Rudiger Hachtmann u Berlinu, Wolfgang Hausler u Beču, Jurgen Herres u Kolnu i Michael Wettengel u Frankfurtu i u području Rajne i Majne. Za nas je osobito zanimljivo razmatranje Hauslera o događanjima u Beču, jer kako je napisao poslanik frankfurtskog parlamenta Robert Blum 20. listopada 1848. svojoj ženi "U Beču se odlučuje o sudbini Njemačke, možda Europe" (99). Hausler je svoj prilog podijelio u pet potpoglavlja. U prvom obrađuje vrijeme od bečkog bidermajera do ožujka 1848, ukazujući na suprotnosti koje su razdirale Beč. Zatim slijedi razmatranje odnosa građansko-demokratske revolucije i socijalnog pitanja, s ukazivanjem da je traženje studenata za jednakost konfesija odvelo mnoge židovske intelektualce u redove revolucionara. Revolucionari su organizirali javne radove kako bi zaposlili brojne nezaposlene u Beču i na tim je poslovima radilo više od 20.000 ljudi. Osnovano je i ministarstvo rada, no nemogućnost rješenja socijalnog problema u gradu koji je narasao na 400.000 ljudi, doveo je do otvorenog socijalnog konfrontiranja u Prateru, kada se radništvo usprotivilo smanjenju nadnica koje je proglasilo to ministarstvo, i Karl Marx koji je kao urednik *Neuen Rheinischen Zeitung-a* došao tada u Beč, nazvao je ovaj sukob u Prateru "početkom borbe između buržoazije i proletarijata" (106). Hausler s pravom ukazuje da je hrvatsko-mađarski sukob u listopadu postao opasnost za Beč, i da je ministar rata Latour bio linčovani, kada je htio poslati u pomoć Jelačiću vojsku. Kontrarevolucionarne snage su krenule na Beč, i dok feldmaršal Windischgratz dolazi željeznicom do Beča, Jelačić kod Schwechata 30. listopada 1848. slama mađarske snage koje su krenule prema ugroženom Beču. Revolucija je ugušena, i od strane vojske je palo 1.142 vojnika i 56 oficira, a broj revolucionara, prema procjenama, kretao se 4-6.000. Započelo je razdoblje osvete, a od prosinca 1848. i zabrana svakog rada radničkih i demokratskih društava, te dolazi do brojne emigracije demokratske ljevice u Ameriku. Svakako je zanimljivo i iznošenje činjenice da su palatin nadvojvoda Johann i majka Franje Josipa Sofia Bavarska poradili u nadbiskupskoj palači Olmutza 2. prosinca 1848. da kraljevstvo bude preneseno na mladog kraja, uz kojega proklamaciju inicijalima supotpisuju i Windischgratz, ban Josip Jelačić i Radetzky. Dvostruko ime Franje Josipa bilo je namjerno. Pozivom na pradjeda Franju htjelo se naglasiti konzervativno opredjeljenje cara, a pozivom na Josipa II. tendenciju reformi. Međutim, pokušaj da se Bečom vlada pomoću građanskog i vojnog povjerenika pokazalo se promašenim nakon čega je car počeo priznavati zahtjeve bogatog građanstva. Hausler ukazuje je revolucija u Beču ostavila trag u građevinarstvu, koje se je pripremio za nove slične slučajeve, te to potvrđuju dvije kasarne u najstrožem centru grada, a i izolacije Hofburga od građanskog dijela grada. Hausler je na kraju ustvrdio da 1848. u Beču znači neopozivo uništenje socijalne osnove feudalizma i njeno pretvaranje u građansko društvo. Mnoga pitanja, postavljena 1848, su prema Hausleru, i danas aktualna, tj. pitanje mirnog, demokratskog i federativnog rješenja nacionalnih problema putem parlamentarizma. No, trebalo je čekati i u Austriji do 1907. da se dobije opće izborno pravo, a kako znamo - sjeverna Hrvatska je to pravo dobila tek 1920 godine. Revolucija u Beču znači mogućnost razvijanja kapitalističkog gospodarstva, dakako, pod birokratskom centralističkom upravom neoapsolutizma. Hausler ukazuje da u Beču i danas postoje vidljiviji spomenici revolucije nego u većini europskih metropola, te ih poimence navodi. U Ožujskom parku, gdje je prije bilo groblje, još uvijek mali spomenik podsjeća na pale u ožujkoj revoluciji, s time da su zajedno pokopani katolički, protestantski i židovski poginuli, pa je i žalobna svečanost vršena zajednički od svećenika sve tri vjeroispovijesti. A danas to mjesto obilježava i obelisk kao spomenik austrijske socijaldemokracije, gdje leže ostaci Viktora i Friedricha Adlera, Karla Seitza i Otta Bauera.

Treće poglavlje nosi naziv "Prostori revolucije". Govori o zbivanjima na cestama, gostionicama i kavanama, gradskim vijećnicama i parlamentima. Manfred Gailus, Karl H. Wegert, Thomas Mergel i Ulrich Speck uočili su da svaki društveni sloj koristi svoju pozornicu za iskazivanje svojih zahtjeva i razradu ideja.

U Poglavlju pod nazivom "Akteri i gledaoci. Društvo i revolucija" Heinz Reif piše od plemstvu, Freidrich Lenger o građanstvu, Hartmut Zwahr o gradskim donjim slojevima, Klaus Ries o seljacima i poljoprivrednom proletarijatu, Sabine Kienitz o ženama i Arno Herzig o Židovima.

Peto poglavlje obrađuje vodstvo u revoluciji, odnosno politiku revolucije. Wolfram Siemann obrađuje revoluciju i veze, John Breuilly odnos nacionalnog pokreta prema revoluciji, Ute Frevert obrađuje odnos naroda i vojne snage, Jorg-Detlef Kuhne piše o ustavu za Njemačku, Hans-Werner Hahn razrađuje socijalno-gospodarsko uređenje za vrijeme revolucije, a Lutz Raphael govori o prirodi onih koji su bili predvodnici revoluciju.

Zadnje poglavlje potječe iz pera Christofa Dippera, koji govori o propasti i promašajima, tj. završetku revolucije. On u epilogu govori da se povijest 1848/49. ne može gledati u crno-bijeloj maniri, tj. kroz akcije junaka i "ništarija", ali isto tako ne može junak biti samo narod, jer se njegovim zahtjevima protivila i liberalna elita. Pojednostavljeno gledište onih koji smatraju da je revolucija ugušena silom postaje sporno u odnosu na utvrđene činjenice da su opasniji neprijatelji bile konfrontacije i različitost mišljenja i interesa. Drugim riječima, on postavlja pitanje da li revolucija nije izgubila tlo radi suprotnosti koje su je razdirale. Dipper upozorava da se u zaključivanju moraju uzeti i područja gdje se prividno nije ništa dešavalo. Čitavo područje Njemačkog saveza je bilo zahvaćeno revolucionarnim nemirima. No zanimljivo je da München, Prag i Beč, poticatelji i žarišta revolucije, leže u područjima koja nisu bila snažnije zahvaćena pokretom, kao ni područja istočno od Labe, te u područjima koja su pretežno bila protestantska ili pak izrazito katolička. To su po njemu bile "zone tišine" u kojima je izvorište kontrarevolucije. Dinner upozorava da je postojao i velik broj pasivnih promatrača revolucije. Dakako da ih je teško definirati, jer samo oni koji su govorili ili se borili ušli su u povjest, no i uloga "bezimernih" nije beznačajna, jer postojao je strah od promjena i strah od terora, nestrpljivost zbog sponosti rješavanja vitalnih pitanja i opadanje oduševljenja za revoluciju već od ožujka 1848. godine, te da je revolucija "proždírala" svoju djecu. Dipper ukazuje da je revolucija propala zbog toga što se njeno vodstvo podijelilo u "dva svijeta", prihvaćajući različite vrijednosti za svoj cilj i ugrađujući ih u svoje zahtjeve. Oni koji su iskazali nacionalni program bili su kasnije ugroženi od revolucije. Dipper ukazuje na različitost ciljeva i postupaka ova "dva svijeta" tijekom revolucije. Obrat revolucije započinje onda kada su se pribrale snage koje su potisnute revolucijom u pozadinu. Ovaj datum nije isti za čitavu Njemačku. Njima u korist išao je sukob "dvaju svijetova" do kojeg je došlo u rujnu 1848. godine. Državna, pokrajinska i gradska vodstva distancirala su se od zahtjeva, a politički polet je bio oslabljen. Reakcija i represija je bio dulji proces i ne jednostavan, pri čemu je, na primjer u Prusiji, došlo do grupiranja konzervativaca u stranku. Počelo se raditi na programu, a politika konzervativaca se sada popularizira i opravdava gospodarskim i političkim razlozima. Vrlo važnu ulogu u jačanju konzervativizma u Austriji uzele su tzv. "zone tišine", ali su ta područja čekala da se revolucija sama po sebi razvodni. Dipper ukazuje i na važnost drugog pokušaja promjene stanja, u ljeto 1849, pri čemu su glavni akteri kralj Prusije Friedrich Wilhelm IV, koji je odbio carstvo, ali je inicirao stvaranje jedne unije njemačkih država s parlamentom, ali bez Austrije. Protuprijedlog saksonskog ministra predsjednika Beusta u veljači 1850, a uz podršku Bavorske, Wirttemberga i Hannovera, nastojao je pretvoriti njemačke prostore u jednu zajedničku cjelinu (Austrija, Prusija i ostale države). Austrija je odbila i prijedlog unije, ali i trijalističkog uređenja, te je 2. rujna 1850. sazvala savezni parlament u Frankfurtu, ali su Prusija i ostali članovi Unije bojkotirali sjednicu. Gotovo je izbio rat radi kneževstva Hessen, i tek 29. studenog 1850, na sastanku u Olmutzu, kada je odbačen program svenjemačkog ujedinjenja, bila je revolucija politički na kraju. Dipper ukazuje i da se ne može govoriti jednostrano o "junacima ili ništarijama, o dobrom i zlom. Čitava 1848. je znatno kompliciranija. Nije bilo revolucionara u pravom smislu te riječi, ukoliko se ne uzmu malobrojni komunisti, koji su došli s gotovim programom. Nisu svi bili ni za rušenje svega, već je bilo mnogo onih koji su bili za sporazumijevanje, za postupni razvoj itd. Izmjena nosioca vlasti u ranoproljeće 1848. dovela je do niza nepredviđenih događanja, koji su utjecali na tijek događanja. Konačno su konzervativci pokazali sposobnost da prihvate neke nove ideje, da ih modificiraju i da i pod promijenjenim okolnostima budu nosioci vlasti. Sve je to dovelo do toga da revolucija 1848/1849. nije imala šanse, i njen je poraz bio neminovan i to ne samo u Njemačkoj. Dakako, ona nije bila uzaludna. Poslije 1848. vladali su iz osnova promijenjeni politički uslovi, koji znače uvod u jednu novu povijesnu epohu.

Knjiga je opremljena kvalitetnim bilješkama, ali mislim da je upravo u tom dijelu mogla biti iscrpnija, ako se registrira njezina važnost za povjesničare.

U svakom slučaju radi se o vrijednom i poticajnom ostvarenju, koje bi u mnogočemu moglo biti uzor i našim povjesničarima, u sagledavanju zbivanja 1848/49, s time da su kod nas problemi još slojevitiji, još kompliciraniji, s obzirom na naše prostore na razmeđu putova sjevera, juga i istoka i zapada, i s obzirom na narodnosnu, vjersku, administrativnu i gospodarsku podijeljenost, te postojanje Vojne krajine i banske Hrvatske.

Mira Kolar-Dimitrijević

Zöllner Erich, Therese Schüssel, Povijest Austrije (Das Werden Osterreichs)

Barbat, Zagreb, 1997.

Ova knjiga, jedna od dosada najboljih sinteza austrijske povijesti, u izvorniku je objavljena (kao skraćena verzija opsežnog dijela Ericha Zöllnera u više knjiga) u Beču 1995. Urednik hrvatskog izdanja je Dr. Drago Roksandić (izv. prof. Filozofskog fakulteta u Zagrebu), a on je napisao i uvodni tekst. Knjigu su prevele Vlatka-Ana Dujic i Sonja Ledinčić.

Kroz 33 poglavlja izlaže se povijest Austrije od prapovijesnog doba (od početka stalnog obitavanja na njenom tlu) do 1994. godine. Knjiga sadrži ne samo političku povijest Austrije, nego i demografska, gospodarska i kulturna zbivanja, a ti su sadržaji izdvojeni u posebna poglavlja iza svake veće cjeline. Uz to se iza svakog poglavlja nalazi popis literature, čime je dana mogućnost dubljeg upoznavanja austrijske povijesti. Navedene su i natuknice iz svjetske povijesti obrađenog razdoblja, a priloženo je i rodoslovno stablo Habsburgovaca.

U uvodnom poglavlju Roksandić iznosi podatke vezane za nastanak ove knjige, kao i one glede poticaja za njeno objavljivanje na hrvatskom jeziku. Ono se vremenski poklapa sa tisućljećem postojanja Republike Austrije (prvi spomen imena Austrije ili Ostarrichi, pada u godinu 996.), kao i sa godišnjicom autorove smrti (1996.). Zöllnerova je knjiga od 1961. do 1990. tiskana u 8 izdanja, što je rječit dokaz njene važnosti za austrijsku historiografiju.

Prvo poglavlje bavi se razdobljem od prapovijesti Austrije (od oko 180 000 godina pr. Kr.) do prodora Rimljana na Dunav (15. g. pr. Kr.), dok drugo govori o Austriji u doba Rimljana (do kraja 5. st. po Kr.). Treće obrađuje razdoblje od 6. do 10. stoljeća, tj. povijest austrijskog srednjovjekovlja (od sukoba Bavaraca i Slavena do dolaska Bavaraca pod ugarsku vlast i završetka karolinške vladavine Austrijom). Razdobljem Babenbergovaca, "grofova od Austrije", i počecima razvijanja austrijske kneževine (postaje carsko leno) i njezine zamaljske svijesti, bavi se četvrto poglavlje. Slijedeće govori o političkoj povijesti austrijskih alpskih zemalja (Štajerske, Koruške, Salzburga, Tirola, i Vorarlberga) u visokom srednjem vijeku. Nakon poglavlja o procesu naseljavanja u istom razdoblju, gospodarskom životu, crkvenoj i dvorskoj kulturi, sljedi prikaz početka povijesti Habsburgovaca (do razdoblja izbornih knezova), podjele Austrije, te prikaz kriza i uspona zemlje. Krajem srednjeg i početkom novog vijeka u Austriji bavi se dvanaesto poglavlje, a sljedeća tri procesom naseljavanja, gospodarskim životom i duhovnom kulturom u kasnom srednjem vijeku. O reformaciji i protureformaciji, te uvođenju organizirane centralne uprave govori šesnaesto poglavlje, o tridesetogodišnjem ratu sedamnaesto, a daljnja tri o procesu naseljavanja i stanovništvu u razdoblju reformacije, zatim gospodarskom životu te kulturi u istom razdoblju. Austrija kao velesila i razvoj dvorskog apsolutizma za Leopolda I i Karla VI, teme su dvadesetprvog poglavlja. Naredna tri posvećena su stanovništvu, gospodarskom životu (merkantilizam), te kulturi (barok) u dotičnom razdoblju, a dvadesetpeto poglavlje Mariji Tereziji, Josipu II i Leopoldu II, tj. razdoblju prosvjećenog apsolutizma. Borba protiv

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJESTINST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RAD OVI 31

ZAGREB 1998.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Stipe Botica

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Matićka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5.X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica

Iva Makvić

Prijevod sažetaka

Marina Denona-Krsnik

Kompjutorski slog i prijelom

DENONA d.o.o., Garićgradska 6, Zagreb

Tisak

KRATIS, Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u travnju 1999. godine

Naklada

300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 31

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. - Zagreb
: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1998.

– 340 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X